

เด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา: รอดหรือร่วง

ชุติมา ชุมพงศ์

สมพงษ์ จิตระดับ สุอังคะวาทิน

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถานการณ์การเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในประเทศไทย ได้พบข้อมูลที่สำคัญพบว่า ปีพ.ศ.2564 มีเด็กหลุดจากระบบการศึกษา 238,707 คน ในระหว่างรอยต่อทางการศึกษาจากอนุบาล 3 ไปชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 คิดเป็น 1% ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ไปชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 คิดเป็น 19% และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 คิดเป็น 48% จะเป็นช่วงที่พบเด็กและเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษาเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาความยากจน ตกงาน ไม่มีรายได้ ครอบครัวไม่สามารถส่งให้เรียนต่อได้ จึงเกิดการดำเนินงานภายใต้โครงการ “ศูนย์ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในภาวะวิกฤตการศึกษา” ร่วมกันในหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม รวมถึงคณะครูอาจารย์ในแต่ละพื้นที่เพื่อช่วยกันค้นหาเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาให้กลับเข้ามาได้โดยเร็วที่สุด

โครงการ “ศูนย์ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในภาวะวิกฤตการศึกษา” ของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เป็นพื้นที่ต้นแบบทดลองนำร่องการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในภาวะวิกฤตไม่ให้หลุดออกจากระบบได้อย่างทันท่วงที ผ่านการบูรณาการการทำงานร่วมกันทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง มีพื้นที่ดำเนินงาน 4 จังหวัด โดยเป็นจังหวัดที่มีกลไกการทำงานเพื่อดูแลเด็กและเยาวชนในพื้นที่และเป็นจังหวัดที่มีการขับเคลื่อนงานด้านเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบการศึกษา ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลกที่มีภาคประชาสังคมเป็นแกนนำ จังหวัดขอนแก่นที่มีสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเป็นแกนนำ จังหวัดยะลาที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนนำ และกรุงเทพมหานครที่มีสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครเป็นแกนนำ สำหรับกลไกการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤตทางการศึกษา ประกอบด้วย จังหวัดมีการใช้ระบบการดูแลแบบรายกรณี (Case Management System : CMS) ที่มีคณะกรรมการ CMS ซึ่งเป็นทีมสหวิชาชีพจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ในการช่วยดูแลเด็กและเยาวชนในพื้นที่ และมีผู้จัดการรายกรณี (Case Manager :CM) ทำหน้าที่ค้นหาประภเด็กในภาวะวิกฤตทางการศึกษา

สำหรับการดำเนินงานพบว่า ภายใต้โครงการฯ มีผู้ได้รับการพิจารณาได้รับทุนจำนวน 404 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2566) จำแนกตามจังหวัดพบว่า จังหวัดพิษณุโลกมีผู้รับทุนสูงที่สุด รองลงมา คือ จังหวัดยะลา จังหวัดขอนแก่น และกรุงเทพมหานครน้อยที่สุด ส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ในระบบการศึกษาและอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาที่มีจำนวนมากที่สุด และจำแนกตามภาคการศึกษาที่คาดว่าจะหลุดจากระบบการศึกษาพบว่า ส่วน

ใหญ่มีแนวโน้มจะหลุดจากระบบการศึกษาในภาคการศึกษาถัดไป 82% หลุดวนซ้ำ ทั้งนี้สาเหตุการเสี่ยงหลุดพบได้ ใน 4 สาเหตุ ได้แก่ ครอบครัว เศรษฐกิจ อุบัติเหตุ และสาธารณสุข แต่อย่างไรก็ตามภายใต้โครงการฯ ต้องมีการ สิ้นสุดระยะเวลาการให้ทุน จากการประเมินความสามารถในการหยุดการสนับสนุนการศึกษาของผู้รับทุน (Exit case) ในภาพรวมพบว่า มีผู้รับทุนส่วนน้อยที่มีกลไกอื่นเข้ามารองรับทำให้ผู้รับทุนพ้นจากภาวะวิกฤตทาง การศึกษาได้ เช่น การได้รับทุนจากองค์กรภาคเอกชน หรือการกู้ยืมทางการศึกษา ดังกรณีเคสต่อไปนี้

กรณีที่ 1 น้องเอ (นามสมมติ) กำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนที่อยู่ไกลจากที่พัก อาศัยอยู่กับคุณตาคุณยาย ทำให้มีค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ดังนั้นหากไม่ได้รับความช่วยเหลือเร่งด่วนจะทำให้น้อง เอหลุดจากระบบในปีการศึกษาถัดไปเนื่องจากไม่มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายสำหรับการเดินทางไปเรียนและการ ดำรงชีพในแต่ละวัน ปัจจุบันน้องเอ อยู่ในโครงการฯ ได้รับความช่วยเหลือเฉพาะด้านการศึกษา โดย กสศ. ให้ทุน เด็กภาวะวิกฤติ รวมทั้งอบต. ผู้ใหญ่บ้านยังหาอาชีพให้คุณตาโดยการเป็นเกษตรกรปลูกต้นไม้ของอบต. และหา อาชีพปลูกเห็ดขายให้กับคุณยาย รวมทั้งน้องเอยังได้รับทุนจากมูลนิธิกรุงเทพประกันภัยซึ่งจะสนับสนุน ทุนการศึกษาให้อีก 1 ปี ทำให้มีรายได้มาจุนเจือครอบครัวเพิ่มมากขึ้นและมีค่ารถไปโรงเรียน

กรณีที่ 2 น้องบี (นามสมมติ) กำลังศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 บิดาได้รับอุบัติเหตุรถจักรยานยนต์ ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพได้สะดวก ขาดรายได้ ต้องใช้เวลาพักฟื้นเป็นเวลานาน ทำให้ความสามารถในการ อุปการะดูแลน้องบิลลดลง ส่วนมารดาต้องเลี้ยงดูลูกคนเล็กจึงไม่สามารถหารายได้อีกทางหนึ่งได้ ทำให้ไม่มีเงินให้ลูก มาโรงเรียนและให้การอุปการะด้านการศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยปัญหาทั้งด้านสุขภาพและเศรษฐกิจซึ่งมีผลต่อกันและกัน ทำให้มีผลต่อการเรียนของน้องบีและไม่สามารถไปเรียนได้อย่างสม่ำเสมอ แนวทางการช่วยเหลือ แบบสหวิชาชีพ คือ การส่งเสริมเรื่องการพัฒนาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานหรือการพัฒนาอาชีพบนฐานชุมชน สร้างอาชีพให้แก่ บิดามารดา โดยการเปิดร้านโก๋อย่างสัมดำในละแวกบ้านย่านชุมชน ทำให้มีรายได้เข้ามาใน ครอบครัว ทั้งนี้เมื่อมีรายได้ทำให้น้องบีได้เข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ สภาพของบ้านดีขึ้นมาก บิดาและมารดามี กำลังใจทำมาหากิน

กรณีที่ 3 น้องซี (นามสมมติ) ศึกษาอยู่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 แม่เลี้ยงเดี่ยว ถูกเลิกจ้าง ไม่มีรายได้ อาศัยอยู่คุณยาย ปลูกบ้านอยู่บนที่ดินของผู้อื่น มารดาทำงานเลี้ยงครอบครัวนี้เพียงคนเดียว อยู่ต่างจังหวัด มีอาชีพ รับจ้าง ส่งเงินมาให้คุณยายบ้างแต่ก็ไม่ได้ส่งมาอย่างสม่ำเสมอ คุณยายผู้เลี้ยงดูเด็กป่วยเป็นโรคเบาหวาน ที่จะต้อง เดินทางไปรับการรักษาตามหมอนัดอยู่บ่อยครั้ง และฉีดยาให้ตนเองทุกวัน ไม่สามารถทำงานได้ น้องซีมีค่าใช้จ่าย มากมาย ทั้งค่าอุปกรณ์การเรียน ค่ารถรับส่งไปโรงเรียน ค่าอินเทอร์เน็ตในโทรศัพท์เมื่อต้องเรียนออนไลน์ แนว ทางการช่วยเหลือในอนาคตอาจจะต้องให้น้องซีและครอบครัวของน้องซีกู้ยืมเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) เพราะเมื่อพิจารณาจากคุณสมบัติเกี่ยวกับคุณสมบัติเฉพาะของนักเรียนหรือนักศึกษาผู้กู้ยืมเงินกองทุน ในลักษณะ

ที่ 1 ให้การสนับสนุน และส่งเสริมการศึกษาแก่นักเรียนหรือนักศึกษาที่แคลนทุนทรัพย์ มีความเป็นไปได้ว่าสามารถกู้ยืมกยศ. ได้ เพื่อการศึกษาต่อในภาคการศึกษาต่อไปแม้จะไม่ได้ทุนจาก กสศ. แล้วก็ตาม รวมถึงการส่งข้อมูลของน้องซีให้ฝ่ายแนะแนวโรงเรียนในระดับชั้นม. 4 เพื่อให้น้องมีงานทำระหว่างเรียน และการได้ทุนการศึกษาเพิ่มเติม

กรณีที่ 4 น้องดี (นามสมมติ) กำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บิดามารดาไม่ได้อยู่ด้วยกัน อยู่กับมารดาเป็นหลัก มารดาไม่สามารถให้การอุปการะด้านการศึกษาให้กับเด็กได้อย่างต่อเนื่องประกอบกับมีปัญหาสุขภาพที่มีโรคหลายโรค ขาดอาชีพ ไม่มีรายได้พอในการซื้ออาหารและยา หรือเข้ารับการรักษา บางครั้งมารดาพาน้องดีไปขอทานด้วยจึงทำให้ไม่สามารถไปเรียนได้อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งน้องดียังเป็นเด็กที่มีปัญหาในการเรียนรู้ (Learning disability) และมีโรคประจำตัว คือ การมีภาวะโลหิตจาง แนวทางการให้ความช่วยเหลือตามกลไกจังหวัดอย่างเป็นระบบเชิงบูรณาการ ผ่านทีมสหวิชาชีพได้สนับสนุนมารดาไปฝึกอาชีพในศูนย์ฝึกอาชีพและเด็กได้รับอุปการะให้ไปอยู่ที่ศูนย์ Boys Town ซึ่งเป็นบ้านพักเด็กชายที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสโมสรรอตราธิ์ และได้รับการประสานเพื่อเข้าเรียนในระดับ ม.1 ระหว่างกลางเทอม ผู้อำนวยการโรงเรียนรับน้องดีและหาแนวทางช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ทั้ง 4 กรณีนี้ เป็นเพียงผู้รับทุนส่วนน้อยที่มีกลไกอื่นเข้ามารองรับทำให้ผู้รับทุนพ้นจากภาวะวิกฤตทางการศึกษาได้ แต่อย่างไรก็ตามแม้จะมีการประเมินความสามารถในการหยุดการสนับสนุนการศึกษาของผู้รับทุน (Exit case) ไปแล้ว แต่เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าจะสามารถกลับมาเรียนได้อย่างแน่นอนจึงต้องมีการติดตามโดยสามารถแบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ กรณีแรกมั่นใจเลย 100% ว่ากลับมาเรียนได้โดยไม่ต้องมีการติดตามแล้ว และอีกกรณีต้องมีการติดตามอีก 6 เดือน ว่าสามารถช่วยเหลือตัวเองและครอบครัวว่าสามารถมีกำลังเพียงพอที่จะให้ส่งให้เด็กได้เรียนต่อ อีกทั้งยังไม่มีกลไกของจังหวัดบูรณาการและสหวิชาชีพที่สามารถเข้ามาใช้รับมือกับปัญหาภาวะวิกฤตทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ทำให้ผู้รับทุนหลาย ๆ กรณียังต้องพึ่งพิงทุนของโครงการฯ ต่อไปหลังจากครบระยะเวลาการรับทุนแล้ว นอกจากนี้มีแนวทางการดำเนินงานของจังหวัดขอนแก่นที่ริเริ่มจัดตั้งกองทุน 10 บาทสร้างโอกาสให้น้อง เป็นตัวอย่างสำคัญของกลไกภาครัฐที่ใช้หลักการระดมทุนเพื่อนำไปจัดสรรให้แก่เด็กและเยาวชนในภาวะวิกฤตทางการศึกษาได้ การริเริ่มกลไกดังกล่าวในบางพื้นที่อาจต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเพิ่มเติมก่อน เพื่อให้จังหวัดสามารถขยับกลไกการให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในภาวะวิกฤตทางการศึกษาได้ มิเช่นนั้นทางผู้รับทุนอาจเกิดความกังวลว่าหากสิ้นระยะเวลาของทุนแล้วชีวิตการเรียนในอนาคตของตนเองจะเป็นอย่างไรต่อไป ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้รับทุนถอดใจจากการเข้ารับการศึกษาก็เป็นได้ **ทางออกของเด็กภาวะวิกฤตทางการศึกษา รอดหรือร่วง กลไกบูรณาการของแต่ละจังหวัดจึงสำคัญยิ่ง**